

Bir Başka Açıdan 6-7 Eylül Olayları

An Alternative Perspective on the Events of September 6-7

Uğur Üçüncü, Hikmet Öksüz, *6-7 Eylül 1955 Olayları Yakın Dönem Türkiye Tarihinin Sis Perdesi*, İstanbul, Timaş Yayınları, 2022, 479 s.
ISBN: 978-605-08-4558-7

Hande DİLER*

*Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi
Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü,
İstanbul, Türkiye

ORCID: H.D. 0000-0002-4843-8963

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Hande Diler, İstanbul Üniversitesi Atatürk
İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İstanbul,
Türkiye

E-posta/E-mail:

hande-kitapkurdu@outlook.com

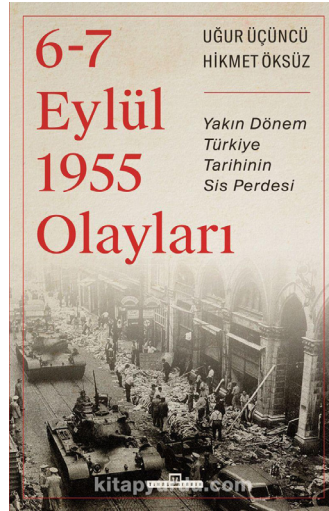
Başvuru/Submitted: 14.12.2023

Kabul/Accepted: 22.12.2023

Atıf/Citation: Diler, Hande. "Bir Başka
Açıdan 6-7 Eylül Olayları." Uğur Üçüncü ve
Hikmet Öksüz'ün, "6-7 Eylül 1955 Olayları
Yakın Dönem Türkiye Tarihinin Sis Perdesi,"
adlı eserin değerlendirmesi. *Yakın Dönem
Türkiye Araştırmaları-Recent Period Turkish
Studies* 44 (2023): 437-442.
<https://doi.org/10.26650/YTA2023-1405066>

Anahtar Kelimeler: Kıbrıs, Adnan Menderes, Türkiye Cumhuriyeti, Yakın
Tarih, Yunanistan

Keywords: Cyprus, Adnan Menderes, Republic of Turkey, Recent History,
Greece

6-7 Eylül 1955 olayları, Kıbrıs meselesi bağlamında gerçekleşmiş en dramatik ve tartışmalı olaylarından biridir. Hatta, “kurgulanmış olaylar” da diyebiliriz. Bundan dolayı olsa gerek, bugüne kadar birçok bilimsel çalışmaya konu olurken özellikle “olayların tertipçisi/sorumlusu” meselesi en fazla tartışılmış ve bu husus, çalışmaların en ayrııcı yönünü oluşturmuştur.

Prof. Dr. Uğur Üçüncü ve Prof. Dr. Hikmet Öksüz tarafından kaleme alınan *6-7 Eylül 1955 Olayları Yakın Dönem Türkiye Tarihinin Sis Perdesi* adlı eser, olayla ilgili sis perdesini aralama iddiasını taşımaktadır. Her iki yazar da Karadeniz Teknik Üniversitesi’nde görev yapmaktadırlar. Uğur Üçüncü, Türk Kamuoyunda Büyük Taarruz adlı yayınlanmış doktora teziyle tanınmaktadır. Ayrıca, Milli Mücadele Yıllarında Gümüşhane ile Milli Mücadele Yıllarında Trabzon’da İttihatçı Bir Sima: Kahya Yahya adlı başlıca eserlerin de yazarıdır. İkinci yazar Hikmet Öksüz ise Batı Trakya, Balkanlar, Ermeni Meselesi ile Trabzon sosyal tarihine dair birçok kitap, makalenin sahibidir.

Eser, önsöz, giriş, beş ana bölüm ve sonuçtan meydana gelmektedir. Ayrıca, kitapta sonuç, kaynakça ve dizin bulunmaktadır.

Önsözde Mahmut Goloğlu’ndan kalan ve 6-7 Eylül 1955 Olayları’nı kapsayan bazı belgelerin bulunduğu, bunların bilimsel olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceği Ayşe Goloğlu Soyer tarafından sorulmuştur. Babası Mahmut Goloğlu’nun özel arşiv belgelerinin bu eserin başlangıç temelini oluşturduğu ifade edilmiştir. Eserin girişinde Demokrat Parti döneminin azınlık politikalarıyla ilgili genel bir çerçeve çizilmiştir. Demokrat Parti’nin azınlık siyasetinin tavrının Türkiye-Yunanistan ilişkilerinin sürecini etkilediği ifade edilmiştir.

Birinci bölüm *6-7 Eylül’e Giden Süreç* başlıklı olup iki kısımdan oluşmaktadır: Birinci kısım *Kıbrıs Sorunu’nun Türk Kamuoyunda İçselleşmesi* ve İkinci kısım *Olaylar Öncesinde Tehlikeli Gerginlikler* olarak adlandırılmıştır. Birinci kısımda, ilk önce, yazarlar tarafından Kıbrıs Sorunu’nun sonucunda Kıbrıs Türk’tür Cemiyeti’nin kuruluş sürecinden bahsedilmiştir. Törene katılan kişilerin kim olduğu, amacı, Başbakan Adnan Menderes’in bu cemiyetin kuruluşundaki rolü, Patrik Athenagoras’ın siyasete karışmasına dair söylemlerden bahsedilmiştir. Ayrıca, Kıbrıslı Türklere katliam yapılacağı söylentisinin yarattığı yurtiçi ve yurtdışındaki tepkiler, Menderes’in 24 Ağustos Beyanatu ve bu beyanatın amacı, içeriği ve buna dair tepkiler ve en önemlisi Yunanistan kamuoyundaki etkisi ifade edilmiştir.

Ayrıca bu kısımda, Londra Konferansı'nda İngiltere tarafından Türk ve Yunan Hükümetinin çağrıldığı zaman Türkiye Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu'nun açıklamalarında Kıbrıs adasının siyasi durumunun değişikliği halinde Türkiye'ye verilmesinin isabetli olacağı üzerinde durulmuştur. Daha sonra Zorlu'nun 3 Eylül'de verdiği demeçten, konferansın ikinci aşamasından, konferans sürecinde Başbakan Menderes'le teyakkuzda olmasından bahsedilmiştir. 4 Eylül Londra Mitinginin 6-7 Eylül sürecine giderken en önemli gelişmelerden biri olduğu, bu mitingin amacı, mitinge katılanlar, mitingin basın yoluyla duyurulması, mitingle beraber yabancı kamuoyunun haberdar olması gerektiği belirtilmiştir.

Bu kısımda ele alınan konulardan biri de Kıbrıs gerginliği sürecinde İstanbul'daki Rumların tutumu, sayısı, çalıştığı işler, mali durumları, zenginliklerinin Türklerde yarattığı memnuniyetsizlikler ifade edilmiştir. Batı Trakya'nın ve Oniki Ada'nın basında tartışma konusu olması, basının Batı Trakya ve Oniki Ada için kamuoyu oluşturmasının Menderes'in yaptığı açıklamalarla ilintili olduğu belirtilmiştir.

Olaylar Öncesinde Tehlikeli Gerginlikler adını taşıyan ikinci kısımda, 28 Ağustos'ta Kıbrıs'ta bir katliam yapılacağına dair artan haberlerin sonuçsuz kalması üzerine bu kez Türk basınının Kıbrıs'taki Türklere karşı terör saldırılarına dair haberleri vererek Türk kamuoyunu diri tutma amacı güttüğü belirtilmiştir. Bu bağlamda, saldırıyı yapacak kişilerin EOKA değil onlarla beraber komünist ideolojiyi kabul eden AKEL Partisi'nin olduğu vurgusunun ön plana çıkartıldığı ifade edilmiş; kişi ve grupların etkinlikleri ele alınmıştır.

İkinci Bölüm ise *6-7 Eylül Olayları ve Yankıları* genel başlığı altında dokuz kısımdan oluşmaktadır. Bunlar 1. İstanbul'daki Olaylar, 2. İzmir'deki Olaylar, 3. Ankara'daki Olaylar, 4. Diğer Yerlerdeki Olaylar 5. Olaylarda Ölü ve Yaralılar, Olaylar Sonrasında Görev Değişiklikleri, 8. Olaylarda Tahribat, 9. Zararların Tazmini adlı kısımlardır. "İstanbul'daki Olaylar" kısmında, hadiselerin Kıbrıs Meselesi'nden doğan gerilimin İstanbul'da Rumlara karşı olası saldırı olacağı endişesini oluşturduğu ifade edilmiştir. Bu yüzden İstanbul'da başta patrikhane olmak üzere Yunanistan Konsolosluğu, Yunan gazete idareleri ve Rum nüfusunun yoğun olduğu yerlerde güvenlik tedbirlerinin artırıldığından bahsedilmiştir. Bununla birlikte Milli Emniyet Hizmetleri'nin 6-7 Olayları'nın çıkacağına dair elinde bir istihbarat bulunmadığının iddia edildiği vurgulanmıştır.

Eserin bu bölümünde sadece İstanbul'da olaylar anlatılmamış, İzmir'deki olaylardan da bahsedilmiştir. Öyle ki, 6 Eylül akşamı İzmir'de de olay çıktığı, bunların İstanbul'dakiler kadar şiddetli olmadığı, sebebi de İstanbul'daki Rum nüfus kadar bir

nüfus bulunmamasıyla izah edilmiştir.

İstanbul ve İzmir'deki olaylar kadar olmamasına rağmen Ankara'da da 6/7 Eylül gecesi heyecanlı saatlerin yaşandığını vurgulayan yazarlar, 01:00'da başlayan olayların 4.30'ta kontrol altına alındığı üzerinde dururken, Ankara'daki olaylar sırasında can kaybı olmadığı, birkaç güvenlik görevlisinin yaralandığı ifade edilmiştir. Bunun dışında, 6-7 Eylül'de İstanbul, İzmir ve Ankara'nın dışında Türkiye'nin diğer yerlerinde de münferit birkaç hadise yaşanmıştır. Bunlar Adana, Eskişehir, Kocaeli, İskenderun, Adapazarı'nda olmuştur. Ayrıca, olaylar sırasında ölü ve yaralıların sayılarına dair çeşitli kaynaklarda farklı rakamların verildiğinden bahseden yazarlar, 7 Eylül tarihli gazetelerin gayri resmi kaynaklara dayanarak rakamlar verdiklerini belirtmişlerdir.

Üçüncü Bölüm *Örfi İdarenin İlanı ve Tatbiki* başlıklı dört kısımdan oluşmaktadır. Bunlar 1. Örfi İdarenin İlanı, 2. Örfi İdare Teşkilatının Kuruluşu, 3. Örfi İdare Kumandanlıklarının Faaliyetleri, 4. Tutuklamalar ve Yargulamalar adındadır.

Bu bölümün başında Örfi İdare Kumandanlıklarının Faaliyetlerinde Kumandanlığın koyduğu bazı yasaklardan bahsedilmiştir. 8 Eylül'deki genelge ile çalışma alanlarında bir arada bulunmak okullardaki sınavlar, ibadethanelerdeki toplanmalar dışında açık havada veya kapalı binalarda toplantı yapmanın yasak olduğu belirtilmiş ve okul, iş yerleri, ibadethane gibi yerlerde propaganda tahrik, teşvik, gösteri gibi hadiseler çıktığı takdirde o kuruluşların amirleri tarafından hemen en yakın karakola bildirilmesi gerektiğinden bahsedilmiştir. Bu süreçte, sinema, tiyatro, lokanta, gazino gibi eğlence yerlerinin saat 23:00'te tamamen boşaltılmış olacağının halka duyurulduğu ifade edilmiştir.

6-7 Eylül Olaylarının Yankıları adlı dördüncü bölüm, Türkiye'deki Yankıları ile Yunanistan'daki Yankıları olmak üzere iki kısımdan oluşmaktadır. Türkiye'deki Yankıları başlıklı ilk kısımda, olaylar sebebiyle 7 Eylül günü Cumhurbaşkanı Celal Bayar tarafından 12 Eylül 1955 Pazartesi günü öğleden sonra örfi idarenin acilen görüşülmesi için TBMM olağanüstü toplantıya çağrıldığı, DP grubunun da TBMM müzakereleri öncesinde nasıl hareket edileceğini belirlemek için öğleden önce saat 10'da toplandığı ifade edilmiştir. Grup toplantısında konuşan Menderes'in olaylar için "milli felaket" dediği ve Türk milletine geçmiş olsun dileklerini ilettiğinden bahsedildikten sonra Menderes'in suçu komünistlere attığı ve bunun ise muhalif DP vekillerince eleştirildiği ifade edilmiştir.

Türk Kamuoyunda Yankılar kısmında ise olaylar sonrasında büyük çoğunluğun hükümetin yaptığı açıklamalar doğrultusunda hareket ettiği, kamuoyunda olaylar

kınanarak milli duygularla başlatılan gösterilerin kökü dışarıdaki uzantıları sayesinde Türkiye’de bulunan komünistler tarafından farklı bir hale getirildiğine inanıldığı, mağdurların zararının tazminine dair hükümetin atmış olduğu adımların da desteklediği ifade edilmiştir. Bu sırada, olaylardan sorumlu tutulan Türk gençlik teşkilatları da art arda verdikleri beyanat ve yayımladıkları tamimlerle olaylardan duydukları üzüntüleri dile getirmek zorunda kalmışlardır. Yazarlara göre, Kıbrıs meselesinin Türk kamuoyunda içselleştirilmesinde iktidara veya muhalefete yakın gazeteler ve dergiler önemli rol oynamıştır. Özellikle Hürriyet ve Vatan gazeteleri bu süreçte öne çıkmıştır. Bu durumun 6-7 Eylül 1955 Olayları’nın başlangıcındaki toplum psikolojisini biçimlendirildiğine inanılmaktadır.

İkinci kısım, Yunanistan’daki Yankıları adını taşımaktadır. Yazarlar, Selanik’te Atatürk’ün doğduğu evin de içinde bulunduğu Türkiye Cumhuriyeti Başkonsolosluğu binasının bahçesinde patlayan bombanın Yunanistan’da büyük yankı uyandırdığı belirttikten sonra Yunanistan’ın olayı en başından itibaren farklı nedenlere bağlayarak sorumluluk almamaya çalıştığını ifade etmişlerdir. Ayrıca eserde, Patlamayla ilgili olarak 6 Eylül akşamı Selanik Savcısı’nın basın mensuplarına yaptığı açıklamaya yer verilmiştir. Açıklamaya göre, Selanik’te meydana gelen hadiseyle ilgili araştırmalar hızla devam etmektedir. Yazarlara göre, Yunan savcısı bu suikastın bir Yunan düşmanı tarafından yapıldığına inanmaktadır. Hatta bu olayı, Türkiye Cumhuriyeti ile ilişkilendirmeye çalışmaktadır. Hiç şüphesiz, 6-7 Eylül Olayları Batı Trakya Türklerini de etkilemiştir. Yazarlar, olayların Yunanistan kamuoyunda Batı Trakya Türkleri’ne karşı baskı ve tehdidi artırdığı düşüncesindedirler.

Beşinci Bölüm *Yassıada Mahkemelerinde 6-7 Eylül Davası*’nı konu edinmektedir. Milli Birlik Komitesi’nin tutukladığı DP’lilerin yargılanmaya hazırlandığı bir zamanda, 6-7 Eylül 1955 Olayları sırasında başbakan yardımcısı olan Fuat Köprülü’nün iddialarının kamuoyunda esaslı tartışmalara konu olduğu ve adeta kamuoyuna damga vurduğu gözlenmiştir. Nitekim, 5 Haziran 1960 tarihli Yeni Sabah gazetesi “Fuat Köprülü, 6-7 Eylül Olayları’nı Açıkladı” manşetiyle çıkmıştır. Köprülü tarafından olayların yeterli önlemler alınmadığı için büyüdüğü, İstanbul valisinin olayların çıkacağından önceden haberdar olduğu ve hadiselerin İçişleri Bakanı tarafından önlenmediği iddia edilmiştir. Menderes’in bu arada Londra’da bulunan Zorlu ile temas halinde olduğu vurgulanarak olayların kapatılmaya çalışıldığı ileri sürülmüştür. Bomba hadisesinin Menderes tarafından hazırladığı bir tertip olduğu ona da bu akli Zorlu’nun verdiği inandığı Köprülü tarafından ifade edilmiştir. Köprülü’nün bu beyanı kısa sürede Türkiye’de ve yurtdışında tesirini gösterdiği belirtilmiştir.

Salim Başol başkanlığındaki mahkeme, 5 Ocak 1961’de 20. duruşmasının sonrasında kararını vermiştir. Buna göre, Celal Bayar’a isnat edilen suçun değişen vasfına ve anayasanın 41. maddesiyle Milli Birlik Komitesi’nin 7 Temmuz 1960 tarih ve 2 numaralı kararı gereğince hakkında takibat yapılamayacağından dolayı tutuklanmasına gerek görülmemiş; Fuat Köprülü ve Fahrettin Kerim Gökay gibi tanınmış kişiler içinde cezaya gerek duyulmamıştır. Sadece Adnan Menderes, Fatin Rüştü Zorlu ve Kemal Hadımlı suçlu bulunmuş ve cezalandırılması istenmiştir. Mahkeme davanın geri kalanını ise oy birliğiyle “anayasayı ihlal” davasıyla birleştirmiştir. Sonuç olarak Celal Bayar, Menderes ve Zorlu, hadiselerin hazırlama ve tertibinden suçlu bulunmuşlardır.

Sonuç kısmında Türkiye-Yunanistan ilişkileri geçmişten 6-7 Olaylarına kadar değerlendirilmiştir. Ayrıca, Bayar, Menderes, Fatin Rüştü Zorlu’nun kişilikleri ele alınmıştır. Yazarlar, bu üç insanın kasıtlı olarak bu faciaya sebep olamayacağı düşüncesindedirler. Yine yazarlara göre her ne kadar esas suçlu, Sabri Yirmibeşoğlu’nun anılarıyla derin devlet olsa da son tahlilde Türkiye Cumhuriyeti’nin itibarı zedelenmiştir.

Bu eser, Cumhuriyet Türkiye’sinin azınlık politikalarını anlamada önemli bir çalışmadır. Yazarlarca bir “travma “olarak görülen 6-7 Eylül 1955 Olayları ise bu bağlamda değerlendirilmelidir. Eserin hazırlanmasında Mahmut Goloğlu Özel Arşivi önemli bir yer tutmuş ve eserin zeminini oluşturmuştur. Bu ise, kaynak bakımından eserin en orijinal tarafıdır. Son olarak belirtelim ki, söz konusu eser, 6-7 Eylül 1955 Olaylarını nesnel olarak anlamak isteyenler için okunması gereken bilimsel bir çalışmadır.